

Ideologi og psykologi

Bjørnar Olsen
Sjefredaktør

I en samtid med sterke ideologiske brytninger – både religiøst og politisk – burde også psykologer og psykologien hatt sitt å si. Både fordi faget nettopp knytter mentale prosesser – tanker, følelser, motiver og behov – til våre handlinger, og fordi vi lever i en tid hvor «det psykologiske mennesket» står så sterkt. Men få psykologer har vært på banen for å forstå hvordan det religiøse, politiske og personlige – det psykologiske og ideologiske – griper inn i hverandre. Og de gangene temaet adresseres, er det gjerne for å vise hvordan psykologien ikke strekker til for å gripe verden av i dag. Nei, skal vi forstå, må vi i stedet legge det økologiske, politiske eller religiøse mennesket til grunn, hevdes det.

I psykologiens historie er det nok eksempler på at psykologien forsøker å forstå sentrale politiske problemstillinger med utgangspunkt i faget

I psykologiens historie er det imidlertid nok eksempler på at psykologien forsøker å forstå sentrale politiske problemstillinger med utgangspunkt i faget. Som Wilhelm Reich, som – for å parafrasere fra Tore Ness sin kronikk i Morgenbladet 22. januar – i dagens språk ville ment noe i retning av at «menneskenes personlighet speiler samfunnets politiske og sosiale organisering, og at en ideologi bare kan få politisk gjennomslagskraft dersom den endrer deltagernes personlighet». Gitt mellomkrigstidens sterke politiske brytninger er det mer enn forståelig at han følte behov for å sette ord på forholdet mellom samfunnets politiske organisering og individets nevroses.

Akkurat som det er forståelig at Theodor W. Adorno og kolleger etter annen verdenskrig ønsket å forstå hvordan nazismen kunne få fotfeste, og utviklet «The California F-scale» i 1947, med en F som sto for fascist og skulle reflektere en autoritær personlighet. Det er heller ikke vanskelig å se hvordan Stanley Milgrams lydighetseksperimenter eller Solomon Asch sine konformitetsstudier springer ut av ønsket om å forstå hvordan store grupper kunne underkaste seg og følge ideologier.

Hvorvidt disse forsøkene på å knytte psykologi til politikk var vellykkede, skal vi la hvile. Men faget ble brukt til å sette ord på forholdet mellom samfunnets organisering og den enkeltes psykologi. Og forskerne ønsket å få kunnskap om hvordan vanlige mennesker ble del av ideologisk drevne overgrep, drap og utryddelser.

Denne nysgjerrigheten er vanskeligere å få øye på i dagens psykologi. Hvilken psykologi gjør at man rekrutteres til krig? Til ekstremisme? Til vold? Hva kan psykologien si om forholdet mellom oppvekst og overbevisning? Om det personlige og det situasjonelle? Hvordan motvirke radikaliserings og fremme dialog? Er det til normalpsykologien vi skal gå for å forstå eller er det psykopatologien?

Det er ikke gitt at svarene vil være gode. Men denne type spørsmål er verdt å stille seg for et fag som skal ha relevans i en omskiftelig verden.